

А.О. Филипенко

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО РОБОТИ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Зі зміною пріоритетів у світовому співтоваристві пов'язана зміна освітньої парадигми і проголошення курсу на демократизацію та гуманізацію, актуалізацію гуманітарних цінностей. Характеризуючи цю ситуацію, І.А. Колесникова зазначає: «Внутрішні ресурси репродуктивно-педагогічної цивілізації вичерпано, і ми змушені зробити крок вперед, у наступну цивілізацію – креативно-педагогічну» [1, с.86].

Спрямованість освітньої парадигми у бік гуманістичної проголошує людину головним феноменом культури, суб'єктом освіти. Вона ставить у центр уваги розвиток учня, його інтелектуальні потреби і між особистісні стосунки (М.А. Амонашвілі, Є.В. Бондаревська). Підґрунтям гуманістичної освіти є розвиток і саморозвиток, самореалізація, творчість учня, його життєтворчість та суб'єктність [2, с.11]. У межах гуманістичної парадигми почали розроблятися і впроваджуватися різні моделі освіти. Головне що їх поєднує, це визнання унікальної цінності дитинства, ставлення до нього, як до найважливішого з огляду на подальшу перспективу розвитку, періоду життя людини.

Ефективність навчально-виховного процесу залежить не тільки від школи, його перебирає на себе позашкільна

освіта. У Законі України про позашкільну освіту (2000 р.) наголошується, що основними принципами позашкільної освіти поряд із гуманізацією, демократизацією, безперервністю, є багатокладність та варіативність, добровільність і доступність для кожної дитини. Позашкільна освіта за своїм призначенням є складовою частиною системи безперервної освіти і спрямована на розвиток здібностей, талантів, обдарувань, задоволення інтересів, духовних запитів і потреб на засадах добровільності та власної ініціативи дітей і молоді в особистісному визначенні і зростанні. Саме позашкільні заклади освіти за своєю суттю і є тим розвивальним середовищем, у рамках якого асимілює творчість. Але чи будуть вони саме такими – залежить від учителя, його готовності і вміння здійснювати професійну діяльність в специфічних умовах позашкільного навчального закладу.

Мета статті – охарактеризувати стан готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільних навчальних закладах.

Вплив середовища на виховання, навчання та розвиток дитини визнаний здавна (К.Д. Ушинський, Л.Н. Толстой, Н.І. Пирогов, В.Н. Сорока-Росинський та ін.). Ідея виховання середовищем була реалізована на прикладі, так званих, німецьких «сусідських» шкіл

(Нігермайєр, Циммер), французької «паралельної школи» (Бло, Порше, Ферра), американських «шкіл без стін» (Уолтер, Уотсон, Хоскен), школи «екосистеми» (Гудленд). У першій третині ХХ сторіччя ідея виховання середовищем знайшла практичне втілення у вітчизняній педагогіці середовища (А.Г. Калашніков, Н.В. Крупеніна, С.Т. Шацький, В.Н. Шульгін) та на практиці соціального виховання. Виховує не сам вихователь, а середовище, – писав А.С. Макаренко [3, с. 339]. Лише у наприкінці 30-х років ХХ століття формулу «середовище-виховання» було заповнено ще однією складовою – «спадковістю» (Г.С. Костюк, Шмальгаузен).

Системні дослідження 70-90 рр. ХХ століття сприяли розвитку теорії освітнього середовища. З посиленням педагогічного значення категорії «педагогічна взаємодія» поступово накопичувалися знання з конкретних складників середовища: предметно-просторового, природного, естетичного, предметно-естетичного, архітектурного, позашкільного тощо (Е.В. Гірусов, Є.Д. Нікітін).

В.С.Біблер підкреслював, що процес формування «соціуму вільних індивідів являє собою потужне спілкування» і виступає двигуном колективного розвитку [4, с.115]. Тому спілкування між людьми є своєрідним видом взаємодії. Саме в такому середовищі (або малій групі) індивід є неповторним і має можливість здійснювати діяльність наодинці з собою.

Ми розглядаємо освітнє середовище, як добровільне об'єднання учасників, які згуртовані

для спільного вирішення, проблем і співучасті в діяльності, здібних до реалізації своїх можливостей, виявленні індивідуальності у взаємодії та творчості. Позашкільні навчальні заклади – це особливе освітнє середовище, яке створюється у взаємодії учасників педагогічного процесу на основі їх вільного об'єднання.

Діяльність позашкільних навчальних закладів, хоча і є складовою системи освіти все ж, має певну автономію і становить самостійну систему навчання, виховання і розвитку дітей у вільний час. Визначальними для неї є принципи добровільності, захопленості й загальнодоступності при виборі занять будь-якого напрямку для всіх бажаючих.

Позашкільні навчальні заклади відносяться до неформальної освіти й виховання. Однак, по суті, вони найдійовіші й найвпливовіші, коли йдеться про безперервне й усвідомлене духовне самовдосконалення особистості та її саморозвиток.

Будучи необов'язковими, вони природним чином заповнюють проміжки безперервної освіти. Свобода і можливість вибору улюблених занять у позашкільних закладах із метою реалізації дитячих захоплень, особливим чином впливають на характер самоорганізації всієї наступної життєдіяльності людини, сприяють адаптації в суспільстві, допомагають знайти ідеальну модель майбутньої діяльності, приміряти її до своїх можливостей і до свого характеру [5, с.8].

Особливості педагогічного процесу

в позашкільному навчальному закладі, у першу чергу, виявляються в тому, що його організація відбувається на добровільних засадах для всіх учасників – учнів, батьків, учителів; не регламентується обов'язковими для виконання стандартами освіти. Усім дітям надається можливість задовольняти свої пізнавальні потреби та індивідуальні особистісні запити. Отже зміст і характер взаємодії педагога та його вихованців є не формальним. Оскільки педагогічний процес, що відбувається у позашкільному навчальному закладі, не ставить завдання опрацювати державні стандарти освіти, його більш логічно розглядати в руслі соціальної комунікації, як процес соціально-педагогічної взаємодії, в якому найважливішу роль відіграють феномени емпатії, атракції, співпраці, рефлексивної саморегуляції.

Заняття в позашкільному навчальному закладі, як вільне об'єднання вчителя й учнів відбувається на основі їхньої спільної захопленості конкретним видом творчої діяльності, комфортності спілкування, що за формою робить його більш схожим на розв'язання важливих для дитини й педагога життєвих ситуацій. Це приводить до того, що характерними ознаками професійної діяльності педагога в позашкільному навчальному закладі стають не знання, а такі поняття, як співтворчість, дослідництво, творча діяльність, інтелектуальна незалежність, саморозвиток, психологічний комфорт тощо. Педагогічний процес зумовлюється особистісними рисами вчителя, його захопленістю справою, творчим

підходом, ерудицією, що стають прикладом для вихованця. Серед переваг і специфічних особливостей професійної діяльності вчителя в позашкільному навчальному закладі є тісний контакт з вихованцями, їхня духовна єдність та взаєморозуміння [5, с.11].

Педагогічний процес у позашкільному навчальному закладі природно базується на особистісно-орієнтованому підході до навчання та виховання дітей, які згуртовані в колектив та диференційовані за інтересами. Саме інтеграція та диференціація при створенні навчальних груп за індивідуальними запитами дітей, їхніми інтересами, схильностями, рівнем підготовленості з певної діяльності, дає їм можливість оволодіти знаннями й уміннями в тому обсязі, який є для них оптимальним. Індивідуальна програма творчого розвитку для кожної окремої дитини складається і реалізується у процесі взаємодії педагога і учня.

Зазначені особливості педагогічного процесу позашкільного навчального закладу вимагають від учителя усвідомлення того, що:

- цілісна особистість формується в цілісному педагогічному процесі і передбачає гармонію педагогічних впливів на інтереси учня;

- зміст і сенс педагогічного процесу у позашкільному навчальному закладі рівнозначний змісту й сенсу творчого процесу і не тотожний педагогічному процесові, що відбувається у школі;

- педагогічний процес, орієнтований на творчий розвиток дитини, будується на пізнанні її внутрішнього світу, на законах творчої поведінки і залежить

від складу його учасників і характеру взаємовідносин між ними.

Отже методика організації педагогічного процесу в позашкільному навчальному закладі, за своєю суттю, не може бути нормативною і потребує від учителя готовності та вміння перебудувати або створити нові, оригінальні методичні підходи в залежності від ситуації. Відсутність загальних і єдиних підходів, точних навчальних планів і методик є важливою умовою професійної діяльності вчителя в позашкільному навчальному закладі. Його робота базується на свободі вибору простору для творчого прояву педагогічних можливостей, змін форм і методів роботи з дітьми на власний розсуд. Педагогічний процес будується і відбувається за авторськими методиками й програмами. Таким чином професійна діяльність учителя в позашкільному навчальному закладі є поєднанням й зрощуванням в єдине ціле педагогічної творчості й особистісної творчості.

У зв'язку з цим, виникає потреба аналізу змісту підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до роботи з дітьми в умовах позашкільної освіти. Слід зазначити, що сьогодні підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва на художньо-графічних факультетах зорієнтована на художнє навчання та виховання дітей виключно в умовах школи, на засвоєння педагогічних технологій і методик, які мають вигляд суб'єкт-об'єктної взаємодії (педагог-колектив), втім, як підготовка до роботи в позашкільних навчальних закладах, що спрямована на творчий розвиток кожної окремої дитини, це суб'єкт-

суб'єктна взаємодія (педагог-учень), залишається неопрацьованою.

За результатами обстеження випускників художньо-графічних факультетів педагогічних ВНЗ, яке було нами проведене з метою визначення ступеня їхньої готовності до роботи в умовах позашкільного навчального закладу, виявлено, що лише 30% із загальної кількості, уявляють себе вчителями середніх шкіл; 50% випускників пов'язують свою майбутню професійну діяльність з власною художньою творчістю і лише 20% мають бажання працювати з творчими дитячими об'єднаннями, гуртками, студіями тощо. На запитання, як організувати роботу з дітьми в умовах позашкільного навчального закладу 65% відповіли, що так само як у школі на уроках образотворчого мистецтва; не дали відповіді 25% і лише 10% зазначили специфічні вимоги цих закладів. На запитання: чим відрізняється робота вчителя образотворчого мистецтва в позашкільному навчальному закладі від роботи в загальноосвітній школі, 62% випускників відповіли що обидва види педагогічної діяльності є подібними, 28% не мали жодного уявлення і лише 10% визначили деякі відмінності.

Результати опитування, а також зважаючи на стан справи в підготовці фахівців, дають підставу для висновку, що існує необхідність особливої підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до здійснення професійної діяльності у позашкільному навчальному закладі.

Готовність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до творчого розвитку дітей у різновікових групах

позашкільного навчального закладу ми визначаємо, як складну характеристику, що містить такі компоненти:

- особистісно-мотиваційний, що визначає особливості педагогічної самосвідомості; інтерес до професійної діяльності; потребу у виконанні професійних завдань; мотиви професійної діяльності;

- змістово-процесуальний, що складається із знань про специфіку педагогічного процесу у позашкільному навчальному закладі та її відмінність від педагогічного процесу у школі; сутність художньої творчості і ознак її розвитку; систему

дій, що забезпечує творчий розвиток дитини засобами образотворчого мистецтва; засобів педагогічного стимулювання творчого розвитку дитини; основ образотворчої грамоти та закономірностей створення художнього образу засобами образотворчого мистецтва; уміння практично реалізувати означені знання.

Визначені нами компоненти є підставою для розробки й апробації змісту та методики підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до творчого розвитку дітей у різновікових групах позашкільного навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колесникова *И.А.* Педагогические цивилизации и их парадигмы. // Педагогика. 1995. – №6.
2. Бондаревская *Е.В.* Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования. // Педагогика. – 1999. – №4.
3. Макаренко *А.С.* Педагогические сочинения. – Т.4. – М., 1968.
4. Библер *В.С.* От наукоучения – к логике культуры. – М.: Политиздат, 1991. – 413 с.
5. Сущенко *Т.І.* Управління позашкільним педагогічним процесом. – Запоріжжя; 1994. – 80 с.

Подано до редакції 01.02.08

РЕЗЮМЕ

У статті визначена специфіка педагогічного процесу у позашкільному навчальному закладі. Обґрунтовується необхідність спеціальної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до роботи у позашкільному навчальному закладі.

Ключові слова: позашкільний навчальний заклад, педагогічний процес, творчий розвиток.

РЕЗЮМЕ

В статье определена специфика педагогического процесса во внешкольном учебном заведении. Обосновывается необходимость специальной подготовки будущих учителей изобразительного искусства к работе во внешкольном учебном заведении.

Ключевые слова: внешкольное учебное заведение, педагогический процесс, творческое развитие.

SUMMARY

The article determines some peculiarities of pedagogical process of an out-of-school educational establishment; substantiates necessity of special training of teachers of fine arts for work at an out-of-school educational establishment.

Keywords: an out-of-school educational establishment, pedagogical process, development of creativity.

Науковий керівник: д. пед. н., проф. Е.Е. Карпова.